

> Retouradres Postbus 40225 8004 DE Zwolle

Windpark Fryslân B.V.
A.T de Groot
Duit 15
8305 BB EMMELOORD

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Postbus 40225
8004 DE Zwolle
mijn.rvo.nl

T 088 042 42 42
ffwet@rvo.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer
5190015997073

Kenmerk
FF/75C/2015/0293.toek.js

Bijlagen

Datum

Betreft Toekenning ontheffing
Ruimtelijke ingrepen

Geachte heer De Groot,

Naar aanleiding van uw verzoek van 14 juli 2015 en de aanvullingen hierop van 27 november 2015 en 28 januari 2016 geregistreerd onder aanvraagnummer 5190015997073, om een ontheffing als bedoeld in artikel 75 van de Flora- en faunawet te krijgen, deel ik u het volgende mee.

Ik verleen u ontheffing van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het doden en verwonden van de ruige dwergvleermuis, kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern.

Procedure

In artikel 9b, eerste lid, aanhef en onder a, van de Elektriciteitswet 1998 is bepaald dat op de besluitvorming voor dit project de rijkscoördinatieregeling als bedoeld in artikel 3.35 van de Wet ruimtelijke ordening van toepassing is. Dat wil in dit geval zeggen dat de besluiten die nodig zijn voor windpark Fryslân gezamenlijk worden voorbereid, waarbij deze procedure wordt gecoördineerd door de minister van Economische Zaken (EZ). Daarbij doorlopen de besluiten, op grond van artikel 3.31, derde lid, in samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro, de uniforme openbare voorbereidingsprocedure als bedoeld in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht met toepassing van de bijzondere regels in artikel 3.31, derde lid, in samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro.

Dit besluit is één van de besluiten die nodig zijn voor windpark Fryslân. Daarom is ook op dit besluit de rijkscoördinatieregeling van toepassing. De minister van EZ heeft een gecoördineerde voorbereiding van de besluiten voor windpark Fryslân bevorderd. Onderhavig besluit is samen met het inpassingsplan en de andere besluiten als volgt voorbereid:

- Op 3 maart 2016 is een kennisgeving met betrekking tot het ontwerp gepubliceerd in de Staatscourant; kennisgeving heeft ook plaatsgevonden in enkele huis-aan-huisbladen en regionale dagbladen;

- op 3 maart 2016 is door de minister van EZ een ontwerp van het besluit aan initiatiefnemer gezonden;
- het ontwerp van het besluit heeft van 4 maart tot en met 14 april 2016 ter inzage gelegen bij de gemeente Súdwest- Fryslân, Marktstraat 15 te Sneek;
- er is een informatieavond georganiseerd, op 15 maart 2016, waarbij de mogelijkheid werd geboden mondeling zienswijze naar voren te brengen.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Op grond van artikel 3.32 in samenhang met artikel 3.35, vierder lid, van de Wet ruimtelijke ordening worden dit besluit en de andere besluiten gelijktijdig door de minister van EZ bekendgemaakt. Tevens doet de minister van EZ daarvan mededeling in de Staatscourant, enkele huis-aan-huisbladen en regionale dagbladen en langs elektronische weg. Eerdere insprekers en grondeigenaren en beperkt gerechtigden op die gronden worden apart geïnformeerd.

Behandeling zienswijzen

Naar aanleiding van de publicatie van de kennisgeving en de terinzagelegging van de ontwerp-besluiten voor het project windpark Fryslân zijn in totaal 306 zienswijzen en reacties binnengekomen waarvan 182 uniek. Zie de Antwoordnota Windpark Fryslân 8 september 2016 voor een overzicht van de behandeling van de zienswijzen. In deze antwoordnota vindt u ook de reacties op de inhoudelijke punten uit de zienswijzen die niet specifiek zijn, respectievelijk over alle ontwerpbesluiten gaan.

Tegen het ontwerp van dit besluit zijn zienswijzen ingediend. In de genoemde antwoordnota vindt u de inhoudelijke reacties op de zienswijzen voor zover deze niet zijn opgenomen in het besluit zelf.

De Antwoordnota Windpark Fryslân 8 september 2016 maakt, voor zover de zienswijzen zich richten tegen het ontwerp van onderhavig besluit, onderdeel uit van het besluit. In de antwoordnota is aangegeven of de zienswijzen aanleiding geven om het onderhavige besluit aan te passen.

De aanvraag

De aanvraag heeft betrekking op de realisatie van het project 'Windpark Fryslân', gelegen in de gemeente Súdwest Fryslân. Het project betreft de exploitatie van een windpark. Ontheffing wordt gevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*), aalscholver (*Phalacrocorax carbo*), bergeend (*Tadorna tadorna*), blauwborst (*Luscinia svecica*), blauwe reiger (*Ardea cinerea*), boerenwaluw (*Hirundo rustica*), bontbekplevier (*Charadrius hiaticula*), bonte strandloper (*Calidris alpina*), bonte vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*), boompieper (*Anthus hodgsoni*), bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*), braamsluiper (*Sylvia curruca*), brandgans (*Branta leocopsis*), brilduiker (*Bucephala clangula*), dwergmeeuw (*Larus minutus*), fitis (*Phylloscopus trochilus*), fuut (*Podiceps cristatus*), gaai (*Garrulus glandarius*), gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*), gele kwikstaart (*Motacilla flava*), gierzwaluw (*Apus apus*), goudhaan (*Regulus regulus*), goudplevier (*Pluvialis apricaria*), grasmus (*Sylvia communis*), graspieper (*Anthus pratensis*), grauwe gans

(*Anser anser*), grauwe vliegenvanger (*Muscicapa striata*), groenling (*Carduelis chloris*), groenpootruiter (*Tringa nebularia*), grote gele kwikstaart (*Motacilla cinerea*), grote mantelmeeuw (*Larus marinus*), grote zaagbek (*Mergus merganser*), heggenmus (*Prunella modularis*), holenduif (*Columba oenas*), houtduif (*Columba palumbus*), houtsnip (*Scolopax rusticola*), huiszwaluw (*Delichon urbica*), ijsgors (*Calcarius lapponicus*), kanoet (*Calidris canutus*), kauw (*Corvus monedula*), keep (*Fringilla montifringilla*), kemphaan (*Philomachus pugnax*), Kievit (*Vanellus vanellus*), kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*), kleine mantelmeeuw (*Larus fuscus*), kluut (*Recurvirostra avosetta*), kneu (*Carduelis cannabina*), knobbelzwaan (*Cygnus olor*), koekoek (*Cuculus canorus*), kokmeeuw (*Larus ridibundus*), kolgans (*Anser albifrons*), koolmees (*Parus major*), koperwiek (*Turdus iliacus*), kramsvogel (*Turdus pilaris*), kruisbek, kuifeend (*Aythya fuligula*), kwartel (*Coturnix coturnix*), meerkoet (*Fulica atra*), merel (*Turdus merula*), nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*), nonnetje (*Macoma balthica*), noordse kwikstaart (*Motacilla flava*), oeverloper (*Tringa hypoleucos*), oeverzwaluw (*Riparia riparia*), paapje (*Saxicola rubetra*), pimpelmees (*Parus caeruleus*), putter (*Carduelis carduelis*), regenwulp (*Numenius phaeopus*), rietgors (*Emberiza schoeniclus*), rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*), ringmus (*Passer montanus*), roodborst (*Erithacus rubecula*), roodborsttapuit (*Saxicola torquata*), rosse grutto (*Limosa lapponica*), scholekster (*Haematopus ostralegus*), sijs (*Carduelis spinus*), smient (*Anas penelope*), sperwer (*Accipiter nisus*), spotvogel (*Hippolais icterina*), spreeuw (*Sturnus vulgaris*), sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*), stormmeeuw (*Larus canus*), tafeleend (*Aythya ferina*), tapuit (*Oenanthe oenanthe*), tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*), topper (*Aythya marila*), tuinfluiter (*Sylvia borin*), tureluur (*Tringa totanus*), veldleeuwerik (*Alauda arvensis*), vink (*Fringilla coelebs*), visdief (*Sterna hirundo*), vuurgoudhaan (*Regulus ignicapillus*), waterhoen (*Gallinula chloropus*), waterral (*Rallus aquaticus*), watersnip (*Gallinago gallinago*), wilde eend (*Anas platyhynchos*), winterkoning (*Troglodytes troglodytes*), witgat (*Tringa ochropus*), witte kwikstaart (*Motacilla alba*), wulp (*Numenius arquata*), zanglijster (*Turdus philomelos*), zilvermeeuw (*Larus argentatus*), zilverplevier (*Pluvialis squatarola*), zwarte mees (*Parus ater*), zwarte roodstaart (*Phoenicurus ochruros*), zwarte stern (*Chlidonias niger*) en de zwartkop (*Sylvia atricapilla*), voor de periode van 1 januari 2018 tot en met 31 december 2043.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Overwegingen

Wettelijk kader

Beschermde soorten

De aalscholver, bergeend, blauwborst, blauwe reiger, boerenzwaluw, bontbekplevier, bonte strandloper, bonte vliegenvanger, boompieper, bosrietzanger, braamsluiper, brandgans, brilduiker, dwergmeeuw, fitis, fuut, gaai, gekraagde roodstaart, gele kwikstaart, gierzwaluw, goudhaan, goudplevier, grasmus, graspieper, grauwe gans, grauwe vliegenvanger, groenling, groenpootruiter, grote gele kwikstaart, grote mantelmeeuw, grote zaagbek, heggenmus, holenduif, houtduif, houtsnip, huiszwaluw, ijsgors, kanoet, kauw, keep, kemphaan, Kievit, kleine karekiet, kleine mantelmeeuw, kluut, kneu, knobbelzwaan, koekoek, kokmeeuw, kolgans, koolmees, koperwiek, kramsvogel,

kruisbek, kuifeend, kwartel, meerkoet, merel, nachtegaal, nonnetje, noordse kwikstaart, oeverloper, oeverzwaluw, paapje, pimpelmees, putter, regenwulp, rietgors, rietzanger, ringmus, roodborst, roodborsttapuit, rosse grutto, scholekster, sijs, smient, sperwer, spotvogel, spreeuw, sprinkhaanzanger, stormmeeuw, tafeleend, tapuit, tjiftjaf, topper, tuinfluiter, tureluur, veldleeuwerik, vink, visdief, vuurgoudhaan, waterhoen, waterral, watersnip, wilde eend, winterkoning, witgat, witte kwikstaart, wulp, zanglijster, zilvermeeuw, zilverplevier, zwarte mees, zwarte roodstaart, zwarte stern en de zwartkop zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Verbodsbepalingen

Op grond van artikel 9 van de Flora- en faunawet is het onder meer verboden om beschermde inheemse diersoorten te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Vrijstelling artikel 9 van de Flora- en faunawet met betrekking tot vleermuizen en vogels

U heeft ontheffing aangevraagd voor de volgende vogelsoorten: aalscholver, bergeend, blauwborst, blauwe reiger, boerenzwaluw, bontbekplevier, bonte strandloper, bonte vliegenvanger, boompieper, bosrietzanger, braamsluiper, brandgans, brilduiker, dwergmeeuw, fitis, fuut, gaai, gekraagde roodstaart, gele kwikstaart, gierzwaluw, goudhaan, goudplevier, grasmus, graspieper, grauwe vliegenvanger, groenling, groenpootruiter, grote gele kwikstaart, grote mantelmeeuw, grote zaagbek, heggemus, holenduif, houtduif, huiszwaluw, ijsgors, kanoet, kauw, keep, kempmaan, kievit, kleine karekiet, kleine mantelmeeuw, kluut, kneu, knobbelzwaan, koekoek, kolgans, koolmees, kruisbek, kuifeend, kwartel, meerkoet, nachtegaal, nonnetje, noordse kwikstaart, paapje, putter, oeverloper, oeverzwaluw, pimpelmees, regenwulp, rietgors, ringmus, rietzanger, roodborst, roodborsttapuit, rosse grutto, scholekster, sijs, smient, sperwer, spotvogel, sprinkhaanzanger, tafeleend, tapuit, tjiftjaf, tuinfluiter, tureluur, veldleeuwerik, vink, visdief, vuurgoudhaan, waterhoen, waterral, watersnip, winterkoning, wilde eend, witgat, witte kwikstaart, wulp, zanglijster, zilvermeeuw, zilverplevier, zwarte mees, zwarte roodstaart en de zwartkop.

Vrijstelling

Op grond van artikel 75, lid 1, van de Flora- en faunawet kan bij of krachtens algemene maatregel van bestuur vrijstelling worden verleend van de bij of krachtens artikel 9 van de Flora- en faunawet bepaalde verboden. Vrijstellingen worden onder andere geregeld in het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten. Op grond van artikel 16ga, van dit besluit gelden de verboden, bedoeld in artikel 9 van de Flora- en faunawet niet ten aanzien van het niet-opzettelijk doden, verwonden, vangen of bemachtigen van dieren, behorende tot beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4 van de wet, indien die handelingen verband houden met de aanleg of exploitatie van voorzieningen waarmee elektriciteit met behulp van wind wordt geproduceerd of hoogspanningsverbindingen.

Omdat de aalscholver, bergeend, blauwborst, blauwe reiger, boerenzwaluw, bontbekplevier, bonte strandloper, bonte vliegenvanger, boompieper, bosrietzanger, braamsluiper, brandgans, brilduiker, dwergmeeuw, fitis, fuut, gaai, gekraagde roodstaart, gele kwikstaart, gierzwaluw, goudhaan, goudplevier, grasmus, graspieper, grauwe vliegenvanger, groenling, groenpootruiter, grote gele kwikstaart, grote mantelmeeuw, grote zaagbek, heggemus, holenduif, houtduif, huiszwaluw, ijsgors, kanoet, kauw, keep, kempiaan, kievit, kleine karekiet, kleine mantelmeeuw, kluut, kneu, knobbelzwaan, koekoek, kolgans, koolmees, kruisbek, kuifeend, kwartel, meerkoet, nachtegaal, nonnetje, noordse kwikstaart, paapje, putter, oeverloper, oeverzwaluw, pimpelmees, regenwulp, rietgors, ringmus, rietzanger, roodborst, roodborsttapuit, rosse grutto, scholekster, sijs, smient, sperwer, spotvogel, sprinkhaanzanger, tafeleend, tapuit, tjiptjaf, tuinfluiter, tureluur, veldleeuwerik, vink, visdief, vuurgoudhaan, waterhoen, waterral, watersnip, winterkoning, wilde eend, witgat, witte kwikstaart, wulp, zanglijster, zilvermeeuw, zilverplevier, zwarte mees, zwarte roodstaart en de zwartkop tot deze bij ministeriële regeling aangewezen beschermde dier- en plantensoorten behoren en de werkzaamheden, voortvloeiende uit het project waarvoor u ontheffing aanvraagt, vallen onder genoemde vrijstellingsituaties, is in uw geval bovenomschreven vrijstelling van toepassing op deze soorten. Voor de ruige dwergvleermuis, kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern blijft ontheffing wel vereist.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Ontheffing

Op grond van artikel 75, lid 5, van de Flora- en faunawet worden ontheffingen slechts verleend wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort. Op grond van artikel 75, lid 6, aanhef en onder c, wordt voor soorten genoemd op de Vogelrichtlijn ontheffing slechts verleend wanneer er, naast de voorwaarde dat geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort, geen andere bevredigende oplossing bestaat en met het oog op andere, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, belangen. De belangen waarnaar verwezen wordt, zijn genoemd in artikel 2, lid 3 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten.

Instandhouding van de soorten

Ruige dwergvleermuis

De ruige dwergvleermuis is in het plangebied aangetroffen. Het IJsselmeer wordt door de ruige dwergvleermuis gebruikt als foerageergebied. De Afsluitdijk heeft een functie als vlieg- en migratieroute voor de soort. Aantasting van foerageergebieden en vliegroutes is enkel ontheffingsplichtig indien zij van groot belang zijn voor de functionaliteit van de vaste rust- of verblijfplaatsen van de betreffende soort, doordat er onvoldoende alternatieven voorhanden zijn. Door de ingebruikname van het windpark kan de ruige dwergvleermuis worden gedood en verwond.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soort tot een minimum te beperken heeft u een aantal mitigerende maatregelen voorgesteld. Ten aanzien van de positionering van het windpark heeft u gekozen voor een opstelling in een bolvorm op 800 meter (aanvankelijk 500 tot 600 meter) afstand van het

dijklichaam omdat deze opstelling, ten opzichte van lijnopstellingen op, of parallel aan de Afsluitdijk, minder aanvarings-slachtoffers met zich mee zal brengen. Uit onderzoek blijkt dat de trek van de ruige dwergvleermuis zich concentreert boven het dijklichaam en/of aan de Waddenzee zijde van de dijk. Door plaatsing van het windpark ten zuiden van de dijk op een afstand van 800 meter ten zuiden van de dijk zijn minder aanvarings-slachtoffers te verwachten aangezien de trek ten noorden van de dijk of boven het dijklichaam zelf plaats vindt. Als laatste mitigerende maatregel heeft u de tiplaaagte, dat wil zeggen de afstand van de onderkant van de rotor ten opzichte van het Nieuw Amsterdams Peil vergroot van 30 naar 40 meter. Uit onderzoek is gebleken dat in de hogere luchtlagen zich minder ruige dwergvleermuizen ophouden dan in de lagere luchtlagen. Ook deze maatregel voorziet in een vermindering van het aantal slachtoffers. Ondanks de voorgestelde mitigerende maatregelen kan niet voorkomen worden dat er per jaar 134 ruige dwergvleermuizen gedood of verwond worden. Voor de ruige dwergvleermuis is derhalve ontheffing aan de orde.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de ruige dwergvleermuis tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven op de pagina's 53 en 54 van het bij de aanvraag gevoegde rapport "Bijlage 1 aanvraag ontheffing Flora- en faunawet Windpark Fryslân" van 13 juli 2015 en zoals beschreven in de als aanvulling gestuurde notitie "Mitigerende maatregelen windpark Fryslân" van 26 november 2015 en de brief van 28 januari 2016. De door u voorgestelde maatregelen zijn voldoende.

Om te bepalen of de gunstige staat van instandhouding in het geding komt is het, door het Europese Hof van Justitie aangedragen en door het ORNIS-comité geformuleerde, 1% mortaliteitsnorm gehanteerd. De 1% mortaliteitsnorm gaat uit van 1% additionele sterfte als gevolg van het project, bovenop de natuurlijke sterfte. Als de 1% mortaliteitsnorm wordt overschreden, kan dit invloed hebben op de gunstige staat van instandhouding van de desbetreffende soort. Ten aanzien van de ruige dwergvleermuis komt uit de beoordeling dat de verwachte sterfte als gevolg van windpark Fryslân de 1% mortaliteitsnorm niet overschrijdt. De gunstige staat van instandhouding van de ruige dwergvleermuis komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern.

De kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern zijn in het plangebied aangetroffen. De sterftekans onder deze soorten is niet uitzonderlijk klein.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soorten tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven op de pagina's 53 en 54 van het bij de aanvraag gevoegde rapport "Bijlage 1 aanvraag ontheffing Flora- en faunawet Windpark Fryslân" van 13 juli 2015 en zoals beschreven in de als aanvulling gestuurde notitie "Mitigerende maatregelen windpark Fryslân" van 26 november 2015 en de brief van 28 januari 2016. De door u voorgestelde maatregelen zijn voldoende.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soorten tot een minimum te beperken heeft u een aantal mitigerende maatregelen voorgesteld. Ten aanzien van de positionering van het windpark heeft u gekozen voor een opstelling in een bolvorm op 800 meter (aanvankelijk 500 tot 600 meter) afstand van het dijklichaam omdat deze opstelling, ten opzichte van lijnopstellingen op, of parallel aan de Afsluitdijk, minder aanvaringsslachtoffers met zich mee zal brengen onder soorten die heen en weer vliegen tussen het IJsselmeer en de Waddenzee. Daarnaast heeft u gekozen voor de huidige locatie nabij de Breezanddijk zodat gebieden met hogere intensiteiten vogels, onder meer de voormalige Zuiderzee stroomgeulen waar grote aantallen visetende vogels voorkomen, worden vermeden. Nabij de Friese IJsselmeerkust zijn de aantallen steltlopers weer hoger wat onder deze soortgroep meer slachtoffers zou opleveren. Met de gekozen locatie wordt dan ook rekening gehouden met het voorkomen van soorten. De locatie is zodanig gekozen dat op voorhand soorten zoveel als redelijkerwijs mogelijk ontzien worden. Als laatste mitigerende maatregel heeft u de tiplaagte, dat wil zeggen de afstand van de onderkant van de rotor ten opzichte van het Nieuw Amsterdams Peil vergroot van 30 naar 40 meter. Deze maatregel vervangt de eerder voorgestelde stilstandvoorziening.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Zonder mitigerende maatregelen is het de verwachting dat voor de kokmeeuw, visdief en de zwarte stern het aantal additionele slachtoffers, als gevolg van windpark Fryslân, boven de 1% mortaliteitsnorm uitkomt. U geeft in eerste instantie aan voor de visdief en de zwarte stern een gerichte stilstandvoorziening in de vorm van een 'shutdown-on-demand' in te bouwen. Hiermee zou het aantal slachtoffers ten aanzien van de visdief als broedvogel van circa 50 tot 60 per jaar gereduceerd worden naar 10. Onder de visdief als niet broedvogel zou het aantal slachtoffers gereduceerd worden van 90 tot 100 per jaar naar 20 per jaar. Onder de zwarte stern zou het aantal slachtoffers gereduceerd worden van 110 tot 120 per jaar tot 100 per jaar. U heeft een nadere studie uitgevoerd hoe voornoemde slachtoffer aantallen verder gereduceerd zouden kunnen worden. Met het verhogen van de tiplaagte van 30 naar 40 meter heeft u dit bereikt. Immers, onder de visdief als broedvogel is het aantal slachtoffers verder gereduceerd naar 5; een zelfde reductie wordt verwacht bij de visdief als niet broedvogel. Bij de zwarte stern brengt deze maatregel een reductie tot 30 slachtoffers met zich mee.

Uit de notitie "Aanpassing vrije ruimte Windpark Fryslân naar 40 meter" blijkt dat met name de visdief en de zwarte stern behoren tot de kritische soorten. Uit uw oorspronkelijke aanvraag bleek dat voor beide soorten ontheffing aan de orde was. In de zomer van 2015 heeft u nader onderzoek uitgevoerd naar de vliegintensiteit en het vlieggedrag van de visdief en de zwarte stern in het plangebied. Dit nadere onderzoek heeft mede ten grondslag gelegen aan het verhogen van de tiplaagte van de turbines. Uit dit nadere onderzoek is gebleken dat het verhogen van de tiplaagte 80% van de slachtoffers onder de visdief voorkomt; 99% van de visdieven blijkt lager dan 25 meter te vliegen. 1% van de visdieven vliegt iets hoger, in de meeste gevallen onder 30 meter. Met de getroffen, gewijzigde maatregelen kan dan ook gesteld worden dat de visdief slechts incidenteel slachtoffer wordt in windpark Fryslân; de voorgestelde wijziging

heeft een gunstig effect op het verder verlagen van het aantal slachtoffers onder de visdief ten opzichte van het niet treffen van maatregelen.

Uit voornoemde notitie blijkt dat het verhogen van de tiplaagte 50% van de slachtoffers onder de zwarte stern voorkomt; 93% van de zwarte sterns blijft lager dan 25 meter te vliegen. 7% van de zwarte sterns vliegt hoger tot binnen het bereik van de rotor. Met de getroffen, gewijzigde maatregelen worden slachtoffers onder de zwarte stern niet geheel voorkomen. Gezien het feit dat de soort tot 50 meter hoogte vliegt, en dus ruim binnen het bereik van de rotor is er sprake van voorwaardelijke opzet. In dit geval is er geen sprake van een ander bevredigend alternatief waarbij aanvaringsslachtoffers onder de zwarte stern verder gereduceerd worden. De eerder voorgestelde, en thans gewijzigde stilstandvoorziening is, gezien het (beperkte) gunstige effect op de zwarte stern geen bevredigend alternatief. Immers, de verhoging van de tiplaagte brengt voor meerdere soorten een reductie van het aantal slachtoffers met zich mee. Het gunstige effect van het verhogen van de tiplaagte op onder andere de ruige dwergvleermuis, dwergmeeuw, grote mantelmeeuw, kleine mantelmeeuw, kokmeeuw, kuifeend, stormmeeuw, tafeleend, topper, visdief en de zilvermeeuw heeft een doorslaggevende rol gespeeld bij de beoordeling. Indien u de maatregelen uitvoert zoals beschreven in uw brief van 28 januari 2016 ben ik van mening dat het opleggen van nadere mitigerende maatregelen, waar onder een maatregel in de vorm van de eerder voorgestelde stilstandvoorziening, niet opweegt tegen het nadelige effect hiervan op de exploitatie van het windpark. De ecologische winst zal zeer beperkt zijn en staat in geen verhouding tot het voornemen. Mits wordt voldaan aan voorschrift 7 is het voorschrijven van een stilstandvoorziening derhalve niet aan de orde.

Om te bepalen of de gunstige staat van instandhouding in het geding komt is het, door het Europese Hof van Justitie aangedragen en door het ORNIS-comité geformuleerde, 1% mortaliteitsnorm gehanteerd. De 1% mortaliteitsnorm gaat uit van 1% additionele sterfte als gevolg van het project, bovenop de natuurlijke sterfte. Als de 1% mortaliteitsnorm wordt overschreden, kan dit invloed hebben op de gunstige staat van instandhouding van de desbetreffende soort. Ten aanzien van de kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern komt uit de beoordeling dat de verwachte sterfte als gevolg van windpark Fryslân de 1% mortaliteitsnorm niet overschrijdt. Een effect op de gunstige staat van instandhouding van bovengenoemde soorten is dan ook niet te verwachten.

De gunstige staat van instandhouding van de kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Belang van de ingreep

U heeft ontheffing van verbodsbepalingen aangevraagd op grond van de belangen: 'de bescherming van flora en fauna', 'de volksgezondheid of openbare veiligheid', 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' en 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling'.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Voor soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn kan alleen ontheffing verleend worden ten behoeve van belangen genoemd in de Habitatrichtlijn. Het door u aangevraagde belang 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling' is niet genoemd in de Habitatrichtlijn.

Voor vogels kan alleen ontheffing verleend worden ten behoeve van belangen genoemd in de Vogelrichtlijn. De door u aangedragen belangen 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' en 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling' zijn niet genoemd in de Vogelrichtlijn. De aanvraag is daarom uitsluitend beoordeeld op grond van de belangen 'de bescherming van flora en fauna' en 'de volksgezondheid of openbare veiligheid'.

Het doel van het project is het exploiteren van windturbines ten einde elektriciteit op te wekken uit wind, een hernieuwbare bron van energie. Europa heeft als doelstelling vastgesteld om 20% van het energieverbruik in 2020 te leveren uit hernieuwbare bronnen. Voor Nederland geldt de bindende doelstelling van 14% als streefcijfer voor het aandeel energie uit hernieuwbare bronnen in het bruto-eindverbruik van energie in 2020. Voor windenergie is daarbij een doelstelling gesteld welke neerkomt op de realisatie van 6.000 Megawatt op land.

Bescherming van flora en fauna

Klimaatverandering heeft een grote invloed op flora en fauna doordat directe veranderingen optreden in de leefomgeving van flora en fauna. Er treedt een verandering in de klimatologische omstandigheden op, maar ook in de voedselketen. Voor koudeminnende soorten worden de leefomstandigheden in Nederland ongunstiger, waardoor ze in aantal achteruitgaan. Voor warmteminnende soorten wordt Nederland daarentegen gunstiger. Deze soorten zullen in aantal toenemen. Verwachte effecten en waargenomen ontwikkelingen betreffen niet alleen een verschuiving in de aanwezigheid van soorten, maar ook verlies aan biodiversiteit onder soorten die zich niet tijdig kunnen aanpassen aan de verandering in de leefomgeving, de optredende extremen of de verandering in het ecosysteem.

Openbare veiligheid

Klimaatverandering beïnvloedt het watersysteem. Dit leidt tot diverse bedreigingen voor de openbare veiligheid. De potentiële gevolgen zijn van invloed op veiligheid tegen overstromen, zoetwatervoorziening en de elektriciteitsvoorziening. Ten gevolge van klimaatverandering is sprake van zeespiegelstijging. Enerzijds door een opwarming van de gemiddelde temperatuur van de oceanen en anderzijds door het afsmelten van grote ijsmassa's. Aangezien bijna 60% van Nederland gevoelig is voor overstromingen vanuit zee of rivieren, leidt klimaatverandering tot een verhoogd risico op overstroming.

Optreden weersextremen/luchtkwaliteit

Ten gevolge van klimaatverandering zullen naar verwachting meer weersextremen optreden. Specifiek voor Nederland neemt daarbij het aantal en extremiteit van hittegolven toe en is er sprake van meer zware neerslag en droogte. Dit heeft gevolgen voor kwetsbare groepen in de samenleving. Tevens neemt de omvang en het optreden van zomersmog toe als gevolg van weersextremen.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Volksgezondheid

Klimaatverandering is van invloed op de volksgezondheid. Deze invloed is overwegend negatief, met uitzondering van een afname van wintersterfte. Deze negatieve invloed is het gevolg van frequente optreden van weersextremen, de toename van het risico op overstroming en de toename van vestiging van nieuwe vectoren, virussen en bacteriën ten gevolge van verandering van het regionale klimaat. Een toename en vestiging van nieuwe vectoren, virussen en bacteriën en hiermee verbonden infecties en ziekte- en sterftegevallen ten gevolge van de gewijzigde regionale klimatologische omstandigheden treedt naar verwachting op. Ook zullen het aantal allergiedagen toenemen en verspreidt de eikenprocessierups zich over heel Nederland. De effecten hiervan vormen een bedreiging voor de volksgezondheid.

Gelet op het voorgaande en de onverminderde actualiteit van de naar voren gebrachte omstandigheden ben ik van oordeel dat de belangen 'de bescherming van flora en fauna', 'de volksgezondheid of openbare veiligheid' en 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' voldoende onderbouwd zijn om de negatieve effecten op de ruige dwergvleermuis, kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern, die als gevolg van de uitvoering van het project zullen optreden, te rechtvaardigen.

Andere bevredigende oplossing

Rijk en provincies zorgen voor het ruimtelijk mogelijk maken van de doorgroei van windenergie op land tot minimaal 6.000 Megawatt in 2020. Niet alle delen van Nederland zijn geschikt voor grootschalige winning van windenergie. Het Rijk heeft in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte gebieden op land aangegeven die kansrijk zijn op basis van de combinatie van landschappelijke en natuurlijke kenmerken, evenals de gemiddelde windsnelheid. Binnen deze gebieden gaat het Rijk in samenwerking met provincies locaties voor grootschalige windenergie aanwijzen. Het project is dan ook locatiegebonden.

De gekozen locatie van het project windpark Fryslân leidt niet tot grotere effecten op de natuur dan locaties elders. Door de gekozen inrichting, werkwijze en de planning (buiten de kwetsbare periode) wordt schade aan de kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en de zwarte stern zoveel mogelijk voorkomen. Hiermee is het voldoende aangetoond dat geen andere bevredigende oplossing voorhanden is

Zorgplicht

Voor de soorten waarvoor ik u ontheffing verleen, bent u gehouden aan de in de ontheffing opgenomen voorschriften. Voor alle soorten echter, geldt de zorgplicht ex artikel 2 van de Flora- en faunawet, die van toepassing is op zowel beschermde als onbeschermde dier- en plantensoorten, ongeacht vrijstelling of ontheffing. Op grond hiervan dient u zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te voorkomen.

Vogels

U dient gedurende de werkzaamheden rekening te houden met het broedseizoen van vogels. Verstoring van broedgevallen van vogels dient te worden voorkomen. Voor de in het plangebied te verwachten vogelsoorten kan dit plaatsvinden door werkzaamheden buiten de broedperiode van aanwezige soorten uit te voeren. Tevens kunnen voorbereidende maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat vogels tot broeden kunnen komen binnen het plangebied. Ik wijs u erop dat voor het broedseizoen geen standaardperiode wordt gehanteerd in het kader van de Flora- en faunawet. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode. Voorts wijs ik u erop dat verblijfplaatsen van vogels die hun verblijfplaats het hele jaar gebruiken jaarrond zijn beschermd. Voor het verwijderen van dergelijke verblijfplaatsen is te allen tijde een ontheffing vereist.

Conclusie

Gelet op het voorgaande verleen ik u ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Aan deze ontheffing zijn voorschriften verbonden.

De ontheffing en de voorschriften treft u hierbij aan.

Beroepsprocedure

Belanghebbenden kunnen tegen dit besluit beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, postbus 20019, 2500 EA, Den Haag. De termijn voor het indienen van een beroepschrift bedraagt zes weken en vangt aan met ingang van de dag na die waarop het besluit ter inzage is gelegd. Een belanghebbende die redelijkerwijs niet kan worden verweten dat hij geen zienswijze naar voren heeft gebracht op het ontwerp van het desbetreffende besluit kan ook beroep instellen.

Op dit besluit is de Crisis- en herstelwet van toepassing. Dit betekent dat de belanghebbende in het beroepschrift moet aangeven welke beroepsgronden hij aanvoert tegen het besluit. Na afloop van de termijn van zes weken kunnen geen nieuwe beroepsgronden meer worden aangevoerd. Het wordt aanbevolen in het beroepschrift te vermelden dat de Crisis- en herstelwet van toepassing is.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

Meer informatie

Heeft u nog vragen, kijk dan op onze website mijn.rvo.nl. Of bel ons:
088 042 42 42 (lokaal tarief).

Met vriendelijke groet,

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

Marco Klaassen
De teammanager Vergunningen Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
Aanvraagnummer
5190015997073

ONTHEFFING

Naar aanleiding van het verzoek van heer A.T de Groot op 14 juli 2015, namens Windpark Fryslan B.V., en de aanvulling hierop van 27 november 2015 en de brief van 28 januari 2016

gelet op artikel 75, lid 3, van de Flora- en faunawet

Verleent de Staatssecretaris¹ van Economische Zaken hierbij aan:

Naam: Windpark Fryslan B.V. (hierna: ontheffinghouder)
Adres: Duit 15
Postcode en woonplaats: 8305 BB EMMELOORD

Ontheffing **5190015997073** voor het tijdvak van: 1 januari 2018 tot en met 31 december 2043

Van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het doden en verwonden van de ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*), kokmeeuw (*Larus ridibundus*), koperwiek (*Turdus iliacus*), kramsvogel (*Turdus pilaris*), merel (*Turdus merula*), spreeuw (*Sturnus vulgaris*), stormmeeuw (*Larus canus*) topper (*Aythya marila*) zanglijster (*Turdus philomelos*) en de zwarte stern (*Chlidonias niger*).

Het gebied waarvoor de ontheffing geldt, betreft het plangebied voor de realisatie van het project 'Windpark Fryslân', gelegen in het IJsselmeer, langs de Afsluitdijk, één en ander zoals is weergegeven in figuur 1.1 van het bij de aanvraag gevoegde rapport "Bijlage 1 aanvraag ontheffing Flora- en faunawet Windpark Fryslân" van 13 juli 2015.

Aan deze ontheffing zijn de volgende voorschriften verbonden:

Algemene voorschriften

1. De ontheffing wordt slechts voor de hierboven genoemde soorten en beschreven verboden handelingen verleend.
2. Deze ontheffing geldt alleen voor de werkzaamheden die conform de aanvraag worden uitgevoerd, voor zover in deze ontheffing zelf niet anders is aangegeven.
3. De ontheffinghouder dient onverwijld contact op te nemen met Rijksdienst voor Ondernemend Nederland indien bij het uitvoeren van de werkzaamheden van het project andere beschermde soorten dan de genoemde worden aangetroffen of andere handelingen als bedoeld in voorschrift 1 noodzakelijk zijn.
4. Deze ontheffing kan uitsluitend gebruikt worden door (medewerkers van) de ontheffinghouder of haar rechtsoptvolgers of in opdracht van de ontheffinghouder handelende (rechts-)personen. De ontheffinghouder of haar rechtsoptvolgers blijven daarbij verantwoordelijk en aansprakelijk voor de juiste naleving van deze ontheffing.
5. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dient een afschrift van deze ontheffing en de bijbehorende brief op de locatie van de werkzaamheden aanwezig te zijn en op verzoek te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

¹ Krachtens de wettekst is de Minister bevoegd tot het afgeven van een ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Op basis van de portefeuillevverdeling tussen de Minister van EZ en de Staatssecretaris van EZ is deze bevoegdheid belegd bij de Staatssecretaris.

6. De ontheffinghouder dient, zodra de datum waarop de werkzaamheden zullen aanvangen bekend is, het bijgevoegde meldingsformulier volledig in te vullen en naar Rijksdienst voor Ondernemend Nederland te zenden.

Specifieke voorschriften

7. U dient, met in achtneming van onderstaande voorschriften, de maatregelen uit te voeren zoals beschreven op de pagina's 53 en 54 van het bij de aanvraag gevoegde rapport "Bijlage 1 aanvraag ontheffing Flora- en faunawet Windpark Fryslân" van 13 juli 2015, zoals beschreven in de brief van 28 januari 2016 en de aanvullingen aan de Commissie MER van 17 mei 2016 en 4 juli 2016.
8. Om de doeltreffendheid van de maatregelen te kunnen bepalen, dient vanaf inwerkingtreding van de turbines jaarlijks in december een monitoringsrapportage ter beoordeling te worden gestuurd naar het bevoegd gezag. In de monitoringsrapportage dient in ieder geval een inschatting te worden gemaakt van hoeveelheden en soorten aanwezige vleermuizen en vogels en de effectiviteit van de maatregel. De relevante parameters (stilstandtijd, rotatiesnelheid, klimaatgegevens en activiteit van de soorten) dienen geëvalueerd te worden. Indien de resultaten van de monitoringsrapportages daar aanleiding toe geven, kunnen eventueel aanvullende maatregelen opgelegd worden door het bevoegd gezag.

Overige voorschriften

9. De werkzaamheden en bovengenoemde voorschriften dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een deskundige² op het gebied van de soorten waarvoor ontheffing is verleend.
10. U dient een ecologisch werkprotocol op te stellen met daarin bovengenoemde voorschriften. Alle betrokken partijen, met name ook de uitvoerenden op de bouw- of projectlocatie, dienen van het werkprotocol op de hoogte gesteld te worden.
11. Deze ontheffing kan worden ingetrokken, indien blijkt dat de ontheffinghouder zich niet houdt aan de voorschriften.
12. Indien blijkt dat de in de ontheffing gestelde termijn niet voldoende is om de werkzaamheden waarop de ontheffing betrekking heeft uit te voeren, dient u, zeker vier maanden voor het verstrijken van deze termijn een nieuwe aanvraag indienen. Dit voorkomt onnodige vertraging van het project.
13. Aanspreekpunt in het kader van deze ontheffing en de daaruit voortvloeiende voorschriften is Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Postbus 40225, 8004 DE Zwolle.

---

² Het Ministerie van Economische Zaken verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- als ecoloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Den Haag, 13 september 2016

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

Marco Klaassen

De teammanager Vergunningen Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Meldingsformulier start werkzaamheden

Ontheffing Flora- en faunawet, artikel 75, lid 5 en lid 6, onderdeel c

Gegevens

Aanvraagnummer FF/75C/2015/0293
Project Windpark Fryslân
Ontheffingsperiode 1 januari 2018 tot en met 31 december 2043
Naam Windpark Fryslan B.V.
Adres heer A.T De Groot
Duit 15
Woonplaats 8305 BB EMMELOORD

Gegevens werkzaamheden

Contactpersoon uitvoering werkzaamheden .....

Telefoonnummer (vast) .....

Telefoonnummer (mobiel) .....

Locatie(s) werkzaamheden .....

.....

.....

.....

.....

.....

Datum start werkzaamheden .....

Overzicht planning werkzaamheden .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dit formulier dient zodra de aanvang van de werkzaamheden bekend is te worden ingediend bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland!

Retouradres

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland
Postbus 19530
2500 CM Den Haag
Fax: 070-3786139
Email : ffwet@rvo.nl